

חיי הארי פוטר – המתכונת הביוגרפית של גיבור תרבות

רחל בן-כנען

אוניברסיטת חיפה

ב־1997, כשראשון ספרי הארי פוטר הופיע על המדפים, איש לא שיער שגיבור פיקטיבי זה ישנה סדרי בראשית בהיררכית גיבורי ההיסטוריה הספרותית. הסופרת ג'יי קיי רולינג עדיין אלמונית, ובהתאם הארי פוטר, גיבור הספר, עדיין אנונימי. הארי מתחיל את מסע התבגרותו, ואין בין דמותו השברירית לבין דמותו של גיבור תרבות אוניברסאלי ולא כלום. חזותו החיצונית בראשית דרכו אינה מרמזת דבר על התבגרותו המרתקת ועל אחריתו כגיבור. הוא מתואר כילד יתום, בודד ועדין, הוא ממושקף ובעל פנים חיוורות, ברכיו גרומות וצלקת דמוית ברק מעטרת את מצחו. והנה, דווקא ברווזון מכוער זה יתגלה במהרה כמציל עולם בתחילת ה"אודיסיאה" שלו אל הגדולה.¹

קייט בר (כחוקרים רבים אחרים) מציינת ששבע שנים לאחר שהסדרה הגיחה לעולם, מיליוני עותקים של ספריה נמכרו, והתלהבות הקוראים אינה יודעת שובעה עד עצם היום הזה. רבים מחוקרי תופעת ה"פוטרמניה" מתחבטים בשאלה מה הופך סדרה זאת לאהודה כל כך על קהל הקוראים, ילדים ומבוגרים כאחד. לדעת בר התשובה נעוצה בעובדה שתכני הספרים ונושאים נמצאים בנקודת החיתוך של תרבויות רבות, ומאוניברסאליות זאת נגזרת הפופולאריות של הסדרה בקרב קוראים רבים כל כך ברחבי העולם.² שנברג מציינת כי סוד

1 האודיסיאה היא סמל ל: נאמנות, הקרבה, אומץ לב וניצחון רוח האדם. אודיסאוס, גיבורו של הומרוס, התמודד עם איתני הטבע ועם גיבורים אנושיים תוך מסע רב שנים ורצוף סכנות והרפתקאות. מדרכו התהווה הביטוי 'אודיסיאה', שמשמעותו מסע קשה וארוך, רצוף הרפתקאות וסכנות, המסמל גיבור המתמודד מול משימות מורכבות והרות גורל ויכול להן. הגם ששיבתו הביתה מאוחרת, יכולתו ההרואית להתמודד עם כוחות טבע ואדם הופכת אותו לגיבור נערץ – סמל לכוח הזרוע, אך במיוחד לגבורת הרוח של האדם. בשל אלה זכה אודיסאוס למעמד של גיבור-על במיתולוגיה היוונית (אריך אורבך, מימיזם: התגלמות המציאות בספרות המערב, ירושלים 1958, עמ' 3-19; אהרן שבתאי, המיתולוגיה היוונית, תל-אביב 2000, עמ' 227-248; דייוויד קולברט, העולמות הקסומים של הארי פוטר: אוצר של מיתוסים, אגדות ועובדות מרתקות, תרגום: מיכל רון, בן-שמן 2002, עמ' 165-171).

2 Kate E. Behr, "'Same-as-Difference': Narrative Transformations and Intersecting Cultures in Harry Potter", *Journal of Narrative Theory*, 35, no. 1 (2005), pp. 112-132.

הקסם של הארי פוטר הוא בהיותו טקסט אמביוולנטי, ושכוחו בכך שהוא פונה למבוגרים ולילדים גם יחד.³ זיפס טוען שספרות הילדים של ימינו נקבעת על פי פרמטרים של צורכי השוק שעוברים מהפך מחמת השינויים שחלים במשפחה המודרנית, במעמד הילד ובתאגידי הענק ששולטים בתקשורת העולמית. אלה, להשקפתו, קובעים פרמטרים של טעם, אסתטיקה ותכנים שמועדפים על הקורא.⁴

אולם אין די באלה כדי להסביר את מכירת הסדרה במאות מיליוני עותקים ברחבי העולם. גם העובדה שהארי הוא בעל כשירויות של קוסם מיומן וותיק אינה מסבירה את התופעה, שהרי ספרות הילדים רוויה בשלל קוסמים ומקסמים מקדמת דנא. דומה כי דווקא דמותו הרפה אך הנחרצת של הארי פוטר מחד גיסא, והמשימות הרות הגורל שהוא נוטל על עצמו באומץ ובנחישות מאידך גיסא שובות את לבבות הקוראים בחבלי קסם, תרתי משמע. הארי אינו עוסק ב"הוקוס פוקוס" של קוסמים-בדרנים. הוא עושה שימוש במאגיה לשם השגת מטרה גורלית וכבדת משקל: הוא לומד את רזי הקוסמות לשם הצלת האנושות מכיליון. משימותיו הרות הגורל נפרשות בפני הקוראים, מבוגרים כצעירים, בדומה למתכונת הביוגרפית של גיבורי תרבות היסטוריים ופיקטיביים מרחבי העולם. מתכונת זאת מעמידה את הארי פוטר בשורה אחת עם גיבורים מיתולוגיים כבירי כוח ומשווה לאישיותו גוון אוניברסאלי. דווקא הדיסוננס של הצבת הילד העדין – קוסם בהתהוות, מול וולדמורט – ארכי מג ואדון הרשע, יוצר הזדהות ואמפתיה מיידיות כלפי ילד זה.⁵

חיבור זה יבחן את הארי פוטר בראי המתכונת הביוגרפית של גיבור התרבות על-פי מחקריהם של חשוכי החוקרים הדנים בסוגיה זאת ואשר יוצגו להלן: המתכונת הביוגרפית של גיבור תרבות.

חוקרים שעסקו בזיהוי מה שכינו "דגם חיי הגיבור" ניסו להתחקות אחר פרדיגמה ביוגרפית משותפת לגיבורים היסטוריים ופיקטיביים שונים. במאמרו "דגם חיי הגיבור ולידתו של ישו" סוקר אלן דנדס חלק מהעבודות החשובות שנעשו בתחום. כמחקר חלוצי מציין דנדס את מחקרו של פון הן, אשר בשנת 1876 עשה שימוש באגדות ביוגרפיות של ארבעה עשר גיבורים מיתיים. בהמשך מציין דנדס את עבודתו של הפולקלוריסט הצרפתי עמנואל קוסקין אשר התפרסמה בשנת 1908, ושעסקה בהקבלות בין אגדות ביוגרפיות של גיבורים

3 גליה שנברג, "סוד הקסם של הארי פוטר", מעגלי קריאה: כתב-עת לעיון ולהדרכה בספרות ילדים, 29 (2002), עמ' 83-86.

4 Jack Zipes, *Sticks and Stones: The Troublesome Success of Children's Literature from Slovenly Peter to Harry Potter*, New York and London, 2002; idem, *Happily Ever After: Fairy Tales, Children, and the Culture Industry*, New York and London, 1997.

5 M. Katherine Grimes, "Harry Potter: Fairy tale prince, real boy, and archetypal hero", in Lana A. Whited (ed.), *The Ivory Tower and Harry Potter: Perspectives on a Literary Phenomenon*, Columbia, MO and London, 2004, pp. 89-125; Mary Pharr, "Harry Potter as Hero in Progress", in Lana A. Whited (ed.), *The Ivory Tower and Harry Potter: Perspectives on a literary Phenomenon*, Columbia, MO and London 2004, pp. 53-67.

מתרבויות ומדתות שונות.⁶ מעניין במיוחד הוא פרסומו של אוטו ראנק "המיתוס של לידת הגיבור",⁷ בו השתמש ראנק באגדות ביוגרפיות של חמישה עשר גיבורים כבסיס לניסוח דגם חיי הגיבור. ראנק רואה במתכונת הביוגרפית של הגיבור המיתולוגי המשך טבעי לטראומת הלידה שמוטירה בנו חרדה מבדידות, מעוינות ומפרידה, מהליכה לאיבוד ומאובדן ערך עצמי. התבגרות תקינה היא, לדעתו, עמידה פנים אל פנים מול גורמי הפחד הללו. להיות עצמאי משמע להיות במשא ומתן תמידי עם הזולת גם אם איננו אהוב עלינו. להתבגר משמע להיות בעל יכולת לשאת שונות והפרדה, כישלונות ואתגרים.

גם לורד רגלן נזכר בהרחבה בסקירתו של דנדס. רגלן, בשונה מראנק ומן הדגשים הפסיכואנליטיים שהוא מביא, נוטה לאסכולת המיתוס והריטואל של ג'יימס פרייזר. בספרו 'הגיבור' (1956) הראה רגלן כי קיימים דפוסים ואירועים קבועים שמלווים את חיי של גיבור התרבות האנושית. כדי לתת תוקף למתכונת הביוגרפית והאוניברסאלית של גיבור התרבות, רגלן מבסס שתי קביעות. האחת: לביוגרפיה של הגיבור ישנן מקבילות בחיי גיבורים רבים. הוא מוכיח את טענתו במשיכת קואורדינאטות משוות לעבר רבים מהם. השנייה: האירועים שמתרחשים בחיי גיבורים מיוחדים אלה הם יוצאי דופן ועל טבעיים. הם פלאיים, מאגיים ונסיים. לרשימה זאת ניתן להוסיף גם את ג'וזף קמפבל המתבסס על הפרדיגמה היונגיאנית, בספרו 'הגיבור בעל אלף הפרצופים',⁸ והמציג אף הוא נוסחה קבועה של אירועים החוזרים ונשנים בחיי כלל גיבורי התרבות.

קרל גוסטב יונג, בהתייחסו לגיבורי תרבות מיתולוגיים, כינה תמונות קולקטיביות לא מודעות שהמין האנושי פתח במהלך מיליוני שנות האבולוציה האנושית ארכיטיפים.⁹ בצד הארכיטיפים של האב, האם, הזקן והחכם הגדיר יונג גם את דמות הגיבור הארכיטיפי,¹⁰ אשר אליו, לדעתו, אנו נמשכים הואיל והוא מכין אותנו למפגשים עם דמויות בעלות תכונות שחיוניות לעצם ההישרדות שלנו. דומה כי למסעו של הארי ולהרפתקאות ההתבגרות שלו ישנה משמעות ארכיטיפית.¹¹ בני האדם חווים את הייסורים הגדולים והשמחות הגדולות, את השינויים הפיזיולוגיים ואת השינויים האמוצינאליים המשמעותיים ביותר לעיצוב חייהם

6 Allen Dundes, *In Quest of the Hero*, Princeton, 1990

7 Otto Rank, *The Myth of the Birth of the Hero, a Psychological Exploration of Myth*, trans.

Gregory C. Richter and E. James Lieberman, New-York, 1957

8 Joseph Campbell, *The Hero with a Thousand Faces*, New York, 1958; קולברט, העולמות

הקסומים (הערה 1).

9 רחל בן-כנען, תשתיות מיתיות ב'אלגיות בראשית' לישראל אפרת, עבודת מוסמך, אוניברסיטת חיפה,

1988, עמ' 68-69. רות נצר, מסע אל העצמי – אלכימית הנפש – סמלים ומיתוסים, בן-שמן, 2004;

הנ"ל, מסע הגיבור: תהליך התהוות הנפש במיתוס, במעגל החיים ובתרפיה בן-שמן, 2011.

10 דוגמאות נוספות לגיבורים ארכיטיפים בסדרת הארי פוטר הם פרופסור דמבלדור כארכיטיפ הזקן החכם,

האגריד הילד הנצחי וכיו"ב.

11 רות נצר, "מסע הגיבור והיעד ב'הארי פוטר ואבן החכמים'", מעגלי קריאה, 28 (2001), 14.

כבוגרים, במהלך שנות ההתבגרות. מבחינה זאת הארי פוטר הוא מופת וסמל לכישלונות ולניצחונות של ההתבגרות האנושית. הארי פוטר מספר את סיפורו של ניצחון הטוב על הרוע. הוא נפגש עם אויבו הנצחי באין ספור קונפליקטים ארכיטיפאליים, כגון: העימות של הצעיר עם הזקן, העמדת הגיבור החיובי מול היריב השלילי והמפגש האולטימטיבי של החיים עם המוות.¹² סקוט וגטהאלס מאירים אספקטים נפשיים ורוחניים של הגיבור, אשר בגללם אנשים מזדהים אתם וזוקקים להם. לשיטתם, גיבור התרבות הוא חכם וחזק, הוא בעל מודעות עצמית גבוהה, ולכן הוא גם בעל כישורי מנהיגות ותכונות כריזמטיות. לבד מהיותו חזק פיזית, הוא גם חסון נפשית. הוא אכפת, ומנהגו עם הסובבים אותו אלטרואיסטי. עוד הם מציינים כי ניתן לסמוך עליו ולהישען עליו, ובשל מכלול התכונות הללו הוא מקור השראה לזולת. אף כי חוקרים שונים הדגישו, כל אחד על פי שיטתו, היבטים שונים בחייו של גיבור התרבות, ישנם מספר מאפיינים שמשותפים לכולם.¹³

להלן עיקרי הסכמה הביוגרפית של גיבור התרבות:

- * מוצאו של הגיבור ממשפחה רמת מעלה. אם הגיבור היא בתולה מלכותית.
- * אביו מלך או אישיות רמת מעלה.
- * נסיבות הולדתו יוצאות דופן הן בעצם הלידה והן מכורח המאורעות סביב הלידה.
- * מייחסים את מוצאו לאלוהות, או לפחות לכוחות על טבעיים ונעלים.
- * בלידתו או בסמוך לה נעשה ניסיון להרוג אותו.
- * לכן, הכוחות המופקדים על שלומו ממלטים אותו ממקום הולדתו.
- * הוא גדל בבית הורים מאמצים או משפחה מאמצת ואינו מודע למוצאו.
- * פרטים מעטים או טריוויאליים, לכאורה, מסופרים לנו על חייו היום יום שלו בבית המשפחה המאמצת.
- * לקראת בגרות הוא מתוודע למוצאו האמיתי וחוזר למקום הולדתו, שם הוא נאבק במלך, או בענק, או בחית פרא.
- * הוא נישא (בדרך כלל לנסיכה או לאישה ממעמד חברתי גבוה).
- * הוא הופך להיות מלך בעצמו.
- * הוא מולך, אך בהמשך סר חנו בעיני האלוהות.
- * הוא מגורש מהעיר.
- * הוא מת מוות מסתורי.
- * ילדיו אינם ממשיכים את דרכו.
- * גופתו אינה נקברת.
- * אף על פי כן, קיימת אמונה חיה אודות מספר מקומות בהם זכה לקבורה.

Scott T. Allison. & George R. Goethals, *Heroes: What They Do & Why We Need Them*, 12
Oxford, 2011; נצר, מסע הגיבור (הערה 9).

Lord Raglan, *The hero: a study in tradition*, (7) Rank, *Myth of the Birth of the Hero* 13
myth, and drama, New York 1956; Cambell, *Hero* (הערה 8).

על-פי קמפבל, אפשר לצמצם את מסעו של הגיבור לשלושה שלבים עיקריים מהם נגזרים כל היתר, עזיבה, חניכה ושיבה, כשבכל שלב מופיעים מוטיבים מרכזיים מן המכלול שהצגנו לעיל. אפילו במבט מהיר ושטחי ניתן לזהות בנקל רבים ממאפיינים אלה בביוגרפיה של הארי פוטר.

הארי פוטר גיבור תרבות

רולינג מעצבת את דמותו של הארי פוטר כדמות של גיבור תרבות מיתולוגי, כפי שנלמד מעבודתו של לורד רגלן בן אסכולת המיתוס והריטואל, וכן מעבודתו הפסיכואנליטית של אוטו ראנק. כפי שכבר נאמר לעיל, הן רגלן והן ראנק העמידו סכמה ביוגרפית של גיבור תרבות ובחנו לאורה דמויות: קרישנה, משה, אודיסיאוס, בודהא, אדיפוס, הרקולס ואחרים. כאמור, הגיבור השוכה את לבנו הוא זה שמשימותיו הרות גורל הן. הוא זה אשר בלעדיו העולם שרוי בסכנת כיליון מתמדת. לשם העצמת תחושות הסכנה והמתח הדרמטי, רולינג מפקידה בידי ילד צעיר בשנים את המפתח להצלת העולם, ואצבעו של הארי היא זאת שסותמת את הפרצה שבסכר ומצילה את העולם משלטונו של ארכי מכשף – וולדמורט. בצד הכוחות העל טבעיים בהם מציידת רולינג את הארי פוטר, היא מיטיבה להדגיש ולצייר קלסטרון של גיבור שהאתוס המוסרי שלו עולה בקנה אחד עם הנורמות החברתיות של האנושות בעולם הממש. ואכן, הארי בקי ורגיל בסודות המאגיה, אך חוכמתו ומידת המוסריות הגבוהה שלו הן הן המתוות לו את דרכו כגיבור תרבות מן השורה הראשונה. דמותו של הארי פוטר נבנית במתכונת זאת עד לשלב נישואיו, שלב שבו הארי חדל מלהיות נער צעיר. הסדרה מגיעה לסיומה לפי הסכמה הביוגרפית שתוארה לעיל: הארי פוטר אינו מעמיד יורשים בעלי שיעור קומה כשלו, ומשפחת פוטר החדשה אינה מעניינת יותר את קהל הקוראים מחמת "רגילותה". בשל החלטתה של הסופרת לחתום את הסדרה בשלב זה, נוכל רק לשער כיצד הארי פוטר מתנהל בעולם הממשי ללא סיוע של המנטורים הפלאיים שלו וללא שימוש בסגולות ובעזרים מאגיים.

כאמור, במהלך כל ספרי הסדרה הולכת ונבנית דמותו ההרואית של הארי כדמות של גיבור תרבות מיתולוגי, אשר שלבי העזיבה, החניכה והשיבה שלו הם חלק בלתי נפרד ממנה. לסכמה כללית זאת מתוספים רבים מן השלבים שהוזכרו לעיל. כך, למשל, הארי נולד לחשובי הקוסמים בהיררכיית הקוסמות החיובית. בעודו תינוק בן שנה, ומאחר שהסכנה ממשיכה לרחף על חייו, הארי מועבר בסיוע כוחות על טבעיים ממקומו המסוכן, שבו ממשיך וולדמורט בניסיונות החיסול שלו, למקום מבטחים. הארי גדל בבית דודו ודודתו – משפחת דארסלי, שמקבלת עליה את גידולו של הארי בחוסר ברירה ובחוסר רצון. הארי חי בתנאים קשים ובעליבות רבה עם שארי הבשר שלו, והם אינם חפצים בו. הראינו כי על פי המתכונת הביוגרפית, גיבורי התרבות חיים הרחק ממקום הולדתם ומתחנכים בדרך כלל על ידי זרים. אך ברגע שבו מבשילים התנאים ליציאתם למשימת חייהם הם נרמזים על מוצאם הרם ועל יכולותיהם

העילאיות. עד גיל אחת עשרה, מוצאו של הארי מוסתר ממנו על ידי דודיו, שמספרים לו כי הוריו נהרגו בתאונת דרכים.

כפי שלמדנו מרגלן ומראנק, גיבור התרבות חוזר עם התבגרותו אל החברה שבה נולד. זאת אינה חזרה סתמית למקום הורתו ולידתו. זוהי חזרה מגמתית והרת גורל, הואיל וקהילתו נמצאת בסכנת הכחדה. שובו של הארי לעולם הממש ומאבקו לחיים ולמוות עם גורמי הסיכון שלה יקבעו את גורלה של האנושות לעתיד לבוא. כצפוי במתכונת הביוגרפית של הגיבור המיתולוגי, הארי מתוודע לעברו, למוצאו ולגורל משפחתו רק עם תחילת התבגרותו. או אז הוא מועבר מהעולם הממשי, קרי: בית דודיו בני התמותה, לממלכת הדמיון – לבית הספר האליטיסטי לקוסמות הוגוורטס, שם הוא רואה לראשונה את הוריו ואת בני משפחתו במראת קסמים, ולומד כיצד הצילה אמו את חייו בהקריבה את עצמה למענו. במעמד זה הוא לומד גם על רצח הוריו ועל כוונות החיסול שלו עצמו. הארי אינו מחפש נקמה אישית, אך מכאן ואילך גומלת בלבו של הארי ההחלטה להקדיש את חייו להתייצבות לימין המוסרי, הצודק והנכון בעולמנו. התייצבות זאת כוללת את ההכרה וההחלטה כי לשם כך יהיה עליו להיות בקונפליקט מתמיד עם נציג כוחות האופל ולהתעמת אתו לשם השגת הכרעה. בבית הספר, שמהווה עבורו תקופה אינטנסיבית והכרחית למהלך החניכה שלו, הארי מבין שכדי להציל את העולם הוא יאלץ להתמודד בקרב לחיים ולמוות עם וולדמורט השטני. ואכן, בספר השביעי, החותם את הסדרה, מתרחש המבחן האולטימטיבי, שבו הארי מביס את וולדמורט בהתמודדות איתנים.

כאמור, גיבור התרבות חוזר עם התבגרותו אל החברה שבה נולד. הוא הופך למכשיר ישע של החברה ומציל אותה מקטסטרופה שמאיימת על אושיותיה. ואכן, רק לאחר נצחונו על וולדמורט בהתמודדות הרואית הארי מתפנה לעשות לביתו. הוא נישא ומוליד ילדים. בחירתו, לאחר תנועה מתמדת בין מחוזות העל-טבעי לעולם הריאליה במשך שנות התבגרותו, היא החיים בעולם הממש. הוא מוותר על הכוחות העל טבעיים, לרבות כל העוזרים, הלחשים והמקסמים, למעט גלימת הקוסמות של אביו אותה הוא שומר לעצמו כמזכרת נוסטלגית בלבד. מהרגע שיחזיר אותו, ייעלמו כוחות הכישוף של השרביט, וככל הנראה גם כוחות העל של הארי עצמו. מאחר שעיקר הסדרה דן בהארי פוטר הילד והנער, מועטה האינפורמציה שרולינג מספקת לקוראיה אודות הארי פוטר הבוגר.

רגלן (והאחרים שנזכרו לעיל) הצביע על אופיין המאגי והנסי של הרפתקאות הגיבור. כפי שהראינו קודם לכן, אצל הארי פוטר תופעה זאת היא מוחלטת. הוא חי ב־זמנית בשני עולמות מקבילים: בעולם הריאלי והממשי ובעולם שמעבר מזה. המעברים הקבועים בחופשות הקיץ מבית קרוביו בלונדון אל העולם הפנטסטי, שבסיסו בבית הספר לקוסמות הוגוורטס, מעניקים את ההילה המאגית לכל מעשיו, הן בעולם הריאלי והן בעולם העל טבעי. הארי עושה שימוש בידע שהוא רוכש בעולם העל טבעי כדי להציל ולשמר מכל רע ופגע את העולם האמתי. במהלך השתלמותו בבית הספר לקוסמות למד הארי על שיקויים ועל חפצי קסם; הוא רכש מיומנויות יוצאות דופן של רכיבה על מטאטא; הוא למד להיכנס בין שתי דלתות חתומות ולהתעטף בגלימת היעלמות; הוא למד גם לנסוע במכונית שיודעת לעוף, וגם לעוף בעצמו

ולשנות את צורתו. מיומנויות אלה עתידות לשמש לו כלי עזר במבחן האולטימטיבי בו הוא פוגש את וולדמורט אדון האופל, ויכול לו.

כפי שצוין בראשית חיבור זה, להארי נותרה צלקת בצורת ברק על מצחו. צלקת זו היא תזכורת נצחית לכוחות האופל, שהרגו את הוריו, שניסו להרוג אף אותו, ומשלא הצליחו הטביעו בו אות וסימן. סימן זה הוא תזכורת מתמדת לפן האנושי והארצי של הארי פוטר. הצלקת היא סמל לתום עידן העבר שבו היה תינוק חסר ישע, ולתחילת המשימות שהעמיד יזמן לו כנער.¹⁴ הארי אינו יכול לעמוד מנגד בעמדה פאסיבית לאורך ימים. התפנית הדינמית בחייו מתרחשת כאשר מגיע אליו מכתב מסתורי בדואר ינשופים, על טבעי כמובן, ובו הזמנה להעתיק את מגוריו למקום אחר, בית הספר לקוסמים. בבית הספר נכונות להארי התמודדויות יוצאות דופן, אשר בצדן ניצחונות מזהירים. הילד יוצא למסע שהוא מעבר לטווח ההישגים והחוויית של ילד 'רגיל'. מתוך אומץ לב, התכוונות ודבקות במטרה, הוא מצליח ללכוד את "סניץ' הזהב", מצליח למצוא את אבן החכמים, וגם לחדור ולהיכנס לחדר הסודות, ושם להרוג את הבסיליסק הנורא, ועוד כיוצא באלה משימות נועזות ששבעת כרכי הסדרה משופעים בהן. כשם שהצלקת היא תזכורת מתמדת לעברו ולייעודו של הארי, בבסיס מסעו ההרואי מקננים דרך קבע הדחף והחיפוש המתמיד אחר הוריו, אשר אותם איבד במעמד הטבעת הצלקת במצחו. כפי שנאמר קודם לכן, הארי זוכה לראות את הוריו לראשונה תוך כדי התכוננות במראת קסם בבית הספר. ההתוודעות להוריו לובשת גוון סימבולי הואיל והקשר שלו עם אביו מתממש ומקבל חיזוק כל אימת שהוא לובש את גלימת האב. הכמיהה של הארי להוריו אינה מתגשמת, אפוא, באופן מלא, ואפילו לא על ידי דמות המדריך הארכיטיפי אלבוס דמבלדור החכם, דמות שמתייצבת לצדו לאורך כל תקופת גידולו והתבגרותו, מחזקת אותו ומראה לו את הדרך במישור הרוחני והפרקטי כאחד.

חרף המפגש הווירטואלי של הארי עם הוריו, החסר ההורי אינו ניתן להשבה או לתיקון, לכן הארי לומד להאמין בעצמו, להעצים את יכולותיו ולהסכים עם קדושת המטרה. כמו גיבור התרבות המיתולוגי, הוא ניצב הכן מול כוחות האופל הפוטנציאליים שאופפים אותו מחוצה לו, בבית הספר והגוורטס, אך בו זמנית הוא ממשיך להיאבק עם השדים הפנימיים שלו, כחלק מתהליך התבגרותו האישית. בבית הספר הארי מתוודע לצל שנמצא בעקבותיו ונושף בעורפו כל הזמן – לורד וולדמורט, שמציג בפניו את סודות עברו. מסיבות לא ברורות וולדמורט אינו מסוגל להורגו, אך בכל מובני התפתחות העלילה והיצמדותה

14 בספרו מימזיס, אורבך דן בהרחבה בסיפור שובו המאוחר של אודיסאוס הביתה, והוא שבע ניסיונות והרפתקאות. סיפור גילוי הצלקת של אודיסאוס ע"י אומנתו הזקנה הוא סיפור פשוט לכאורה, אך הומרוס בדרכו האפית מתאר אותו בפירוט אין סופי. הוא אף חוזר אחורה בזמן, ומתאר כיצד נוצרה הצלקת של אודיסאוס במסע ציד (אורבך, מימזיס, [הערה 1], פרק ראשון: "צלקתו של אודיסאוס", עמ' 3-20). בדומה לכך, רולינג אף היא חוזרת אחורה בעלילה שהיא טווה, ומספרת לנו כיצד חרץ וולדמורט צלקת במצחו של הארי, בניסיונו הראשון לחסלו לאחר שהרג את הוריו. הצלקת מחסנת את הארי והיא בבחינת השגחה עליונה על חייו.

לאספקטים המיתולוגיים הארכיטיפיים שלה, עובדה זאת אינה מפחיתה מגודל ההתמודדות מול וולדמורט, והיא מבססת את טיב היחסים בין השניים – הנבל האולטימטיבי וגיבור התרבות המוסרי והאלטרואיסטי.

בית הספר לקוסמים הוא מרחב פוטנציאלי של חניכה והתעצמות שבו הארי פוטר יכול לממש את כל יכולותיו. במרחב זה של צמיחה והתפתחות, בדרך למימוש עצמי ולהגשמה עצמית מלאה, הוא נהנה מחופש איכותי ממין חדש. בטווח העל-טבעי הוא יכול לשלוט בעולם, לחוות את העולם במלואו, ולהיות הוא עצמו עולם ומלואו. זאת ועוד, בית הספר לקוסמים נותן לו נקודות ראות ייחודיות על ההיסטוריה האנושית בשונה מן הכרוניקות הנלמדות עלי אדמות. כלומר, מכוח היותו מוסד להוראת הקוסמות הוא משופע בארסנל מושלם של מאגיה ומאגיקונים, ולפיכך יש ביכולתו לראות ולהראות את העתיד מנקודת מבט על-טבעית. דהיינו, הוראת ההיסטוריה אינה הוראת העבר בלבד אלא הצגת השלכותיו של עבר זה על העתיד, וזאת באמצעות פתיחת דלתות פלאיות לשם הצגת העתיד כאן ועכשיו. אין ספק כי הוגוורטס הוא מקום אידיאלי בשלב זה של האני בהיווצרות, הואיל והוא מאפשר לילדים השוהים והמתחנכים בו התמזגות מוחלטת עם העולם שמעבר לעולם "שלנו", מתוך יחס ספונטני לאדם ולטבע. בעשותו כן, הוא מקשר אותם עם היקום בלא לבטל את ייחודיותם.¹⁵ הארי מוצא את עצמו מקדיש את חייו למשהו גדול ממנו. התנסויותיו בפרקטיקה המאגית ובעשיית קסמים בתקופת החניכה שלו בבית הספר הן בבחינת הכנה להתגברות בתושייה ובאומץ לב על הסכנות שתארכבנה לו במסעו העתידי. קשיים למכביר מוטלים על הנער השברירי, שהרי הארי פוטר עושה את מסע הגיבור האוניברסאלי לא רק במובן הריאליסטי של העשייה. בו בעת הוא עושה מסע חניכה אל תוככי עצמו, באופן רוחני ופסיכולוגי, וזאת כדי להבטיח לעצמו שהוא אכן יכול לעמוד במטלת חייו. במעבר מזהות של ילד בן תמותה לזהות של קוסם, הארי פוטר משתחרר חלקית מכבלי הריאליה, והוא מבסס את מעמדו בעולם חופשי שבו יש לו זהות חדשה וייחודית של רב מג. המעבר ממציאות אחת לאחרת ומזהות אחת לאחרת נותן לו מרחב של אפשרויות חדשות, לרבות היכולת להשלים את המשימה כשהניצחון לצדו.¹⁶

בניסיון להציג את הארי פוטר כגיבור הפועל בדפוסי המתכונת הביוגרפית של גיבור תרבות עולה השאלה: במה שונה מסעו של הארי פוטר מזה של כל גיבור צעיר אחר ברומנים של חניכה (Bildungsroman)? התשובה טמונה בנמען מעשי הקסם של הארי פוטר. בעוד אשר רומן החניכה הקלאסי הוא מסעו של הגיבור אל תוככי נפשו שלו ואל התפתחותו האישית כאדם, מסעו של הארי פוטר אינו מתממש אך ורק לשם העצמת אישיותו. הוא מכוון לרווחת האנושות כולה. ההתוודעות לאיכויותיו לא נועדה להיטיב עם הארי כפרט, אלא להטעינו בסגולות שיהפכוהו למכשיר ישע להצלת האנושות כולה מכוחות האופל המאיימים להכחידה.

15 גילה פורת, הארי פוטר ההרואי, פנים – הקרן לקידום מקצועי, 31 (2005). אוחר: 15 בינואר 2012
<http://www.itu.org.il/Index.asp?ArticleID=4835&CategoryID=749&Page=>

16 רונית חכם, ר', "דציף תשע ושלושת רבעי – על הפנטסטי שבתוך הריאלי", ספרות ילדים ונוער, 33 (125) (2006), עמ' 94-100.

הנה כי כן, מעשי הקוסמות שלו אינם שעשועי קוסמות טריוויאליים בעלמא, אלא אמצעי להעצמת יכולתו להתמודד בהצלחה אל מול כוחות מבוגרים, עודפים ובלתי שקולים. אמת, קיימת קרבה מסוימת לז'אנר רומן החניכה.¹⁷ אולם בעוד אשר מטרתו של רומן החניכה להציג את תהליך ההתבגרות של צעירים, במובן זה שהשיעורים הנלמדים על ידם הנם שיעורים אודות ידע חיים שמטרתו להאיר את עיני הצעירים ולסייע להם לבחון ולהבין את עולמם לשם השתלמות עצמית, הארי אינו חניך של הידע הפורמאלי והפרקטי בלבד. תובנותיו נובעות דווקא מטשטוש התחומים שבין הריאליזם למאגיה. פועל יוצא מכך הוא המעבר ההכרחי להבנת המציאות, אך גם להשפעה עליה על ידי החיבור והמיוזג בין עשייה מאגית, שבה מושלים כללי משחק על טבעיים, לבין עולם הממש על מרקמו החברתי, ההיסטורי והפוליטי. הנה כי כן, קסם וארציות חוברים זה לזה ומתועלים לכלל מערכת אחת באמצעות מעברים פנטסטיים.

סיפור החניכה האמיתי והמשמעותי של הארי מתחיל רק בגיל אחת עשרה. עד אז הוא נתון בידיהם הלא אוהבות של בני משפחתו הלא קוסמים, ה"מוגליים", שהם בני תמותה קטנוניים ומרושעים. ב"אסיר מאזקאבן" הארי רואה את אמו הזועקת מאימת התקפותיו של וולדמורט, ואת אביו שבא להצילם. כבר אז חודרת להכרתו הוודאות שהם לא יחזרו לחיים.¹⁸ הקוסמים, כך מתברר לו, הם בעלי יכולות יתרות, אך בסופו של דבר הם אינם חיים חיי נצח. הם בני תמותה כאחד האדם.

קרב האיתנים האפי בין טוב לרע משרת את עולמו של הארי פוטר, בין אם הוא מתקיים בעולם הקסמים והמאגיה ובין אם הוא מתרחש בעולם הריאלי. האודיסיאה של הארי הילד אינה נופלת בעוצמתה ממסעו של אודיסאוס המיתולוגי. מסעו של הארי להביס את הרוע, כשבסיס הפעולה נמצא בפנימייה בריטית מאגית של ימינו המודרניים, יוצר תמהיל של ריאליה ופנטסיה עם ניחוח מיתולוגי המתרחש בחברה מודרנית. סבירות ההרפתקאות והמסע במונחים ריאליים היא חסרת חשיבות. חשובה היא העובדה שהמסע וייעודו עולים בקנה אחד עם ערכי המוסר העכשוויים שלנו: אמונה בהמשכיות המין האנושי, אמונה במשפחה, באהבה, בידידות, במוסריות ובקדושת החיים. לשם כך, הארי פוטר נוקט בטקטיקות ובאסטרטגיות שאינן כדרך ההתנהלות של המין האנושי, הגם שרגליו נטועות היטב בעולם האנושי. הוא מתגורר בלונדון של ימינו. הוא חי בעולם של משמעת, של מבחנים, הישגים וכישלונות בבית הספר, הוא וחבריו מתמודדים עם קונפליקטים ודילמות הנקרים בתוך משפחתם ובתוך החברה בה הם חיים, ממש

Roberta S. Trites, "The Harry Potter Novels as a Test Case for Adolescent Literature", 17 *Style* 35, no. 3 (2001), pp. 472-485; Martin Swales, *The German Bildungsroman from Wieland to Hesse*, Princeton, NJ, 1978; Michel Beddow, *The Fiction of Humanity: Studies in the Bildungsroman from Wieland to Thomas Mann*, Cambridge 1982.

18 זאת, אגב, השקפתה של רולינג לגבי סוגית המאגיה והקוסמות שבהן עוסקים גיבוריה – הכול חוץ מהשבת המתים לעולם החיים. כך למשל, ב'מסדר עוף החול' הנושא המרכזי הוא מוות, ולא השיבה לחיים.

כמו הילדים ה"אמתיים". הארי דומה לרבים מן הילדים שמתמודדים עם הקיום החברתי שלהם בבית הספר. הוא איננו סופר סטאר, חזק ומקובל על הכול. נהפוך הוא, הוא ילד עדין, ממושקף, ומצחו מצולק. הוריו נהרגו בנסיבות מסתוריות, והוא מתגורר בבית דודתו ודודו המרושעים המתעללים בו והמשפילים אותו. כשהארי מגיע לבית הספר לקוסמות הוגוורטס, הוא מפלס לעצמו את מקומו בחברת הילדים בדי עמל, ולא במעט בזכות חשיבתו המוסרית. אין הוא מצטרף אל המקובלים שבקרב הילדים כדי לזכות ביוקרה. הדמויות המשמעותיות בחייו הן חונכים מאגיים רבי עוצמה, מהיררכיית הקוסמות החיובית, אשר מראים לו את הדרך הערכית והמוסרית, ולעתים אף מסייעים לו בסלילתה. גם חבריו הקרובים ביותר, רון והרמיוני, אינם חלק ממרומי ההיררכיה החברתית של הילדים הפופולאריים בפנימייה. כמו הארי, הם ילדים רציניים, ממושמעים וצייתנים. בדומה להארי, משמאיימת על חייהם ועל חיי יקיריהם בעולם הממש סכנה, הם מתייצבים בעוז למגר אותה. אולם, מאחר שהם אינם ילדים "רגילים", אלא כאלה שניחנו ביכולות על טבעיות, המאגיה והכישוף שבהם הם עוסקים מוסיפים תבלין דמיוני ופנטסטי, אך בו בעת יש בהם קריצה הומוריסטית לעבר העולם המודרני והאמתי המתואר בספרי הסדרה כמסגרת גיאוגרפית הסובבת את העולם העל טבעי שנשקף מתוכם.

אפילוג

מרובד העלילה הפשטני עולה עיסוק עתיר ידע של הסופרת רולינג בעולם של מאגיה וכשפים, אך טעות היא לבודד את הפרקטיקה של הכישוף שמתוארת בספרים מן ההקשר המוסרי של השימוש בהם. אין בספרים הטפה לכישוף אלא תיאור מפורט של הללו שניחנו ביכולות לבצע אותם, תוך גינוי מפורש, חוזר ונשנה, של השימוש במאגיה לשם הסבת נזק. במוקד הסדרה עומד הארי פוטר, ילד המצטייר כגיבור תרבות עכשווי, אשר בשונה מיריביו שכוחם ביצר ההרס שלהם, הוא חדור במוטיבציה להצלת העולם והמין האנושי. בבסיס מוטיבציה זאת מטרות מוסריות ואבחנה ברורה בין טוב ורע. מכאן, שלמסעו של הארי משמעות מטאפורית החורגת מעבר לנקמה ברוצח הוריו, הרשע האולטימטיבי וולדמורט. מסעו של הארי פוטר, כמסעם של גיבורי תרבות אחרים, הוא על זמני, אוניברסאלי ואף סמלי. לפיכך יש בו כדי להוות מודל חיקוי וקריאה לפעולה לחלשים, לחריגים ולבלתי מקובלים בחברה. בדומה לגיבורי תרבות מיתולוגיים, הוא מצהיר בעצם מעשיו כי ראוי לדבוק במוסרי ובצדק, וכי יש בכוח הרצון והדבקות במטרה, הרמיון והסקרנות האינטלקטואלית, כדי לפתוח "חלון הזדמנויות" גם לחלשים לכאורה, הנחשבים לחריגים ולבלתי מקובלים בחברה.